

RAPORLARDA DERSİM (1896-1935)

Seyfi Cengiz

(Kaynak: *Dersim 38 Forum*, 27. 11. 2006)

(I)

DERSİM RAPORLARININ LİSTESİ

16.Aralık 2005

Dersim 38 Forumu'nda parça parça Dersim soykırımının dosyasını hazırlıyoruz. Bunu herkesin katılımına açık bir mekanda yapıyor, başkalarının da katkılarını bekliyoruz. İsteğimiz, bu dosyanın mümkün olduğunca kollektif aklın ve emeğin ürünü olmasıdır. Aşağıda yayınlanmış raporların belli başlılarının bir listesini veriyorum. Benim henüz görmediklerim de olabilir. Bunlar benim şu ana kadar ulaşabildiklerimdir. Bu listeyi durup dururken çıkarmadım. Daha sonraki yazılarımda bu raporlara referans vermek zorunda kalacağım.

Yeri gelmişken bir noktaya işaret etmeliyim:

Bu raporlara pek çok kitapta yer verildi. Ama bu kitaplarda orijinal kaynakların doğru dürüst belirtilmediği görülüyor. Bu raporlara referans veren pek çok kişi de asıl kaynakları anmak yerine onlarla ilk karşılaştığı kitapları veya dergileri kaynak gösteriyor. Bu durum karışıklıklara neden olmaktadır.

Özellikle soykırım dosyası gibi ciddi bir çalışmada kullanılan materyalin orijinal kaynakları bilinmek zorundadır.

Burada listesini verdiğim raporlar Jandarmanın Kumandanlığı'nın "Dersim" adlı yayınında mevcuttur. Aşağıda gerekli ayrıntıları vereceğim.

"Dersim" adlı kitapta özellikle MAH (MİT) Raporları ve Birinci Umum Müfettişlik Raporları'ndan yararlanıldığını da not etmeliyim.

Raporların Listesi

1) Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa'nın 4 Haziran 1896 tarihli Raporu

(Kaynak: "Dersim", Jandarmanın Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 115-117).

2) 1897 Raporu

(Kaynak: "Dersim", Jandarmanın Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 115-117).

3) 1898 ve/veya 1899 Tarihli Şakir Paşa Raporu

(Kaynak: "Dersim", Jandarmanın Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 115-117).

4) Dersim Mutasarrıfı Mardinli Arif Bey'in 28 Ekim 1903 Tarihli Raporu

(Kaynak: "Dersim", Jandarmanın Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 162-164).

5) Dersim Mutasarrıfı Celal Bey'in 1906 Tarihli Raporu

(Kaynak: "Dersim", Jandarmanın Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 165-167)

- 6) Dersim Mutasarrıfı Mehmet Hayrettin'in Sadarete 13 Mart 1908 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 121-124)
- 7) Dördüncü Ordu Müşiri İbrahim Paşa'nın 1909 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 134-136).
- 8) Merkezin Talebi Üzerine Dördüncü Ordunun 13 Mart 1908 Dersim Tedibi Hakkında Verdiği Rapor
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, 3. Basım, Eylül 2000,s. 130-133)
- 9) Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey'in 1926 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 167-170).
- 10) Elazığ Valisi Ali Cemal'in 1926 Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s.170-172)
- 11) Üçüncü Ordu Kumandanı Halis Paşa'nın 1930 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 184-190).
- 12) Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın 18 Eylül 1930/1931 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 181-184).
- 13) İçişleri Bakanı ve CHP Yöneticisi Şükrü Kaya'nın 18 Ekim 1931 Tarihli Raporu
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 190-203).
- 14) Lahika
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 204-225).
- 15) Birinci Umum Müfettiş İbrahim Tali Öngören'in 1928 ve 1931 tarihli raporları
(Kaynak: "Dersim", Jandarma Genel Komutanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, 3. Basım, Eylül 2000, s. 173-174).
- 16) Başbakan İsmet İnönü'nün Mustafa Kemal'e verdiği 21 Ağustos 1935 Tarihli Rapor.

(II)

ÖZET BİR ANALİZ

5 Ocak 2006

"Dersim Raporları'nın Listesi" başlıklı yazımda bu raporların orijinal kaynaklarına işaret etmiş, gerekli referansları vermiştim.

Bu yazıda bu tür ayrıntılara girmeyeceğim.

Jandarma Umum Kumandanlığı'nın "Dersim" başlıklı kitabına göre, Dersim raporlarının ilki 1896 tarihli Şakir Paşa Raporu'dur. Dersim'e dair düzenli raporlar bu tarihte başlamış. Meşrutiyet'in ilanına kadar rapor akışı sürmüştür (Bk. A.g.y., s. 167).

Meşrutiyet’le birlikte rapor akışında bir kesinti yaşanır. 1908-18 tarihleri arasında düzenlenmiş raporlara nadiren rastlanır. TC’nin kuruluşu ile birlikte, özellikle Şeyh Sait direnişi ve Birinci Umum Müfettişliğin oluşturulmasını takiben Kürdistan ve Dersim sorunları daha bir önem kazanınca rapor akışı yeniden başlamış. 1926 ve 1931 tarihleri arasındaki beş yıllık süre rapor yoğunluğu bakımından dikkat dekidir. 38 jenosidinin tüm boyutlarıyla açığa çıkarılmasında bu raporların birer belge niteliği taşıdığına tekrar tekrar işaret etmişim.

Raporların Amacı

Dersim Raporları adı verilen metinler merkezi yönetime veya Genelkurmay’a sunulmak üzere, müşir, paşa, müfettiş, vali, mutasarrıf, bakan vs gibi asker ve sivil görevliler tarafından hazırlanmıştır.

Bu raporların ana teması Dersim Sorunu’nun nedenleri ve bu sorunun çözümü konusundaki görüş ve önerilerdir.

Raporları hazırlayanlar kendi bakış açılarından Dersim Sorunu’nun bir tanımını yapmaya ve nedenlerini açıklamaya çalışmış, bir çözüm yolu önermişlerdir.

Raporların Dili

Bu raporların yalnız içeriği değil, dili de dikkat çekicidir. Sözelimi, “teslim”, “itaat”, “tedip”, “tenkil”, “koloni”, “esir”, “ganimet”, “eşkiya”, “haydut”, “sergerde”, “çapulcu”, “çete” vs gibi sözcüklerle sık karşılaşırız. Başlıbaşına belgesel bir nitelik taşıyan bu terminoloji ve üslupta bile Osmanlı ve Türk yönetimlerinin Dersim’e bakışları, soruna ne tür bir çözüm düşündükleri saklıdır.

Bu seri yazıda yayınlanmış raporların belli başlıları hakkında özet bir değerlendirme yapacak, bu rapordaki en dikkate değer noktalara işaret edeceğim.

(III)

ŞAKİR PAŞA RAPORLARI (1896-1899)

6 Ocak 2006

1896 ve 1899 tarihleri arasındaki birkaç rapor Anadolu Umum Müfettişi Şakir Paşa’nın adıyla bilinirler. Bunların ilki 1896 tarihlidir. “1896 Kararnamesi” olarak da anılır. Bu kararname, Jandarmanın Umum Kumandanlığı’nın “Dersim” başlıklı yayınına göre, Dersim raporlarının ilkidir (Bk. A.g.y., s. 167).

Bu raporun en dikkate değer yanı, yaklaşık kırk yıl sonraki Tunceli Kanunu (1935)’nin adeta bir taslağı olmasıdır. Bu iki metni karşılaştırmak ve aralarındaki paralellikleri sergilemek hayli yararlı olacaktır.

Şakir Paşa raporunun bir diğer özelliği ise Dersim’de şeriat hukuku uygulanmasını önermesidir (Bk. JUK’nın “Dersim” kitabı, s. 112-115).

Şakir Paşa Raporu’nun bu iki özelliği II. Abdülhamit döneminin (Birinci Meşrutiyet, 1876-1908) Dersim politikasına ışık tutarlar. Çünkü bu rapor, Şakir Paşa’nın adıyla anılsa da, O’nun yanısıra, Saray, Serasker Rıza Paşa, Dürdücü Ordu Kumandanı ve Erzincan

Müşiri Zeki Paşa'nın katıldıkları uzun müzakereler sonucunda hazırlanmış ve zamanın yönetimi tarafından tasvip görerek bir kararnameye dönüştürülmüş müsterek bir rapordur. Daha sonra Şakir ve Zeki paşalar arasında patlak veren görüş ayrılıkları nedeniyle alınan kararlar üzerinde başlangıçtaki mutabakat bozulmuştur.

Dersim Sorunu bağlamında 1909 tarihine kadar aktif olarak sahnede gördüğümüz Zeki Paşa, Hamidiye Alayları'nın kurucusu olarak bilinmektedir. Onun Dersim'de hükümet otoritesini tesis için Dersim halkından da "Hamidiye Piyade Taburları" kurulmasını önerdiği, ama ilkin tasvip gören bu görüşten bu tür "imtiyazlı teşeküllerin" Dersim Sorunu'na daha tehlikeli bir şekil vereceği, "yarı müstakil" yaşayan Dersim aşiretlerini daha örgütlü ve düzenli kılacağı gerekçesiyle sonraları vazgeçildiği kaydedilmektedir. 1909'da Zeki Paşa'nın yerine Müşir İbrahim Paşa atanmıştır.

Şakir Paşa, Zeki Paşa ile arasındaki ihtilaf nedeniyle, 1897 ve 1898 (veya 1899) tarihlerinde başka raporlar kaleme alır. O'nun 1898 veya 1899 tarihli yeni raporunun en dikkate değer yanı da, Dersim Sorunu'nun şiddet kullanılarak çözümünü savunması, Dersim'e şeriat hukukunun sokulmasını önermesi, Dersim'de Nakşibendi tekkelerinin kurulması ve Nakşi şeyhlerinin atanması önerisidir ("Nakşibendi tekkeleri açılması lazımdır". Bk. JUK'nın "Dersim" kitabı, s. 112-114 ve 115).

Dersimlilerin hükümete "itaat" etmediklerini, vergi ve asker vermediklerini kaydeden 1896-1899 tarihleri arasındaki Şakir Paşa raporlarında, "ıslahat" için önce kuvvetli bir askeri hareket zorunlu görülür. Önce askeri hareket, sonra "ıslahat" görüşü savunulur. Bu raporlarda önerilen tedbirler arasında şunlar da vardır:

"İslahat", asker eliyle ve askerin yönetiminde yürütülmeli,
"Dersimlilerin ıslahı" ile görevlendirilecek birlikler kudretli bir kumandanın emrine verilmeli,

Dersim Sancağı lağvedilmeli,

Askeri hareketin hızla icraası için Dersim "Hal-i istisna" (Olağanüstü Hal) altında tutulmalı. Hozat, Ovacık, Kızılkilise (Nazimiye) ve Kuzuçan'da "Hali istisna" ("idare-i örfiye") ilan edilmeli. Bu kazalar "idare-i askeriye"(askeri idare) altında tutulmalı. Kaymakamlık ve müdürlük görevleri o yerlerde kumandanlık yapan subaylara verilmeli. Çemişgezek, Mazgirt ve Çarsancak (Pertek) gibi halkı "muti" olan kazalar ise Elazığ'a bağlanmalı.

Sarp ve korkunç yerler ortadan kaldırılmalı,

Muhtemel bir mukavemeti kırmak için aşiretlerarası ittifak engellenmeli, aşiretlerin birlik ve dayanışmaları önlenmeli,

İcraata karşı muhalefet edecekler Trablus ve Yemen taraflarına sürülmeli,

Nüfus kaydı yapılmalı ve asker almaya başlanmalı,

Doğal kaynaklarından yararlanılmalı,

Yollar yapılmalı (raporda askeri amaçlarla inşaaı istenen bu yollarda askeriye kontrolünde "Dersim ahalisi" çalıştırılmalı deniliyor ki, angaryadan başka birşey değildir bu),

İlkokullar açılmalı,

Kanunlar sokularak "haydutluk" önlenmeli.

(Bk. JUK'nın "Dersim" kitabı, s. 112-118)

1935'te Tunceli Kanunu'nu yapanların 1896-1899 yılları arasındaki Şakir Paşa raporlarından esinlendikleri kesindir. Bu durum Kemalistler'in Dersim politikası ile II.

Abdülhamit dönemindeki politikalar arasında bir devamlılık olduğuna işaret etmektedir. Kemalistler'in yegane katkısı ırkçı-faşist boyuttur.

(IV)

DERSİM MUTASARRIFI MARDİNLİ ARİF BEY'İN RAPORU

7-9 Ocak 2006

Arif Bey'in raporu 28 Ekim 1903 tarihini taşıyor. Elazığ vilayeti aracılığıyla İçişleri Bakanlığı'na yollanmıştır.

Bu raporda Dersim nüfusunun çoğunluğunun “Şii” olduğuna işaret edilerek, “fenalıkların başlıca sebebi”nin, başka deyişle Dersim Sorunu'nun esas nedeninin, Dersim'in bu “Şii” unsuru olduğu söylenir.

Rapora göre “Şii” nüfus ağırlıklı Kızılkilise (Nazımiye), Ovacık ve Mazgirt kazalarında yerleşikti.

Dersim'in bu “Şii” çoğunluğu biraz ilerde yerleşik olduğu kazalarla birlikte aşiret aşiret şöyle tarif edilir:

Kav, Topuz, Beyt, Kalan (Ovacık)

Koçan, Şam, Ferhat, Abbas, Kırgan, Bahtiyar (Hozat)

Demenan, Yusufan, Alan, kısmen Kureşan (Mazgirt)

Haydaran, Kureşan (Nazımiye).

Raporda, “Cezalandırılması en gerekli aşiretler bunlardır” denilmektedir.

Böylece Dersim Sorunu'nun sebebi olarak referans verilenler tümü "Şii" (doğrusu Kızılbaş) olan Şah Hasan ve Seydan grubu aşiretleridir.

Dersim Sorunu, bu raporda, Geç Dersimliler'le birlikte doğmuş bir sorun olarak görülmektedir.

Bahsini ettiğimiz rapor bu aşiretleri etnik bakımdan “Kürt” olarak görmekte, Dersim'in “Sünni” (“Türk”) nüfusunun “Şiileşme” ve “Kürtleşme” sürecinde olduğunu söyleyerek, bunun önüne geçilmesini önermektedir.

Başka deyişle Dersim'in “Şii” ve “Kürt” olarak tanımlanan çoğunluğunun cezalandırılması önerilmektedir.

Rapora göre Dersim'de bir “Sünni” nüfus da mevcuttu. Azınlık konumundaki bu nüfusun özellikle Çemişgezek, Çarsacak (Pertek) ve Hozat kazalarında yerleşik olduğu kaydedilir. Ardından Dersim Sorunu'nun Dersim'in bu “Sünni” azınlığından kaynaklanmadığı, bu kesimin devletle herhangi bir sorununun olmadığı vurgulanır. Dahası Dersim'deki devlet hizmetlerinin devlete sadık bu “Sünni” azınlık tarafından görüldüğü, Dersim içi ve çevresinde devletle işbirliği yapan bu kesimin bu sebeple Dersimliler'in devamlı saldırı hedeflerinden biri haline geldiği kaydedilir.

Bu rapor, Dersim'in “Sünni” veya “Türk” olarak tanımlanan ögesinin, en azından bunun bir bölümünün, Dersim'e yönelik cezalandırma seferleri (tedip ve tenkil hareketleri) sürecinde karakol işlevi görmek üzere kaza merkezleri ve ova köylerine yerleştirilmiş koloniler olduğu gibi bir izlenim uyandırmaktadır.

Raporu hazırlayan Arif Bey, bir yerde “Sünni” dediğine, bir diğer yerde “Türk” demekle, kurduğu bu özdeşlik nedeniyle Dersim'in tüm “Sünni” nüfusunu “Türk” saymaktadır. Bu

yaklaşımın Dersim'in sade insanının "Türk" (Türk) derken bütün "Sünni" nüfusu kastediyor olması ile paralelliği ilginçtir.

Arif Bey Raporu'ndan çıkan sonuç, bu raporun terminolojisiyle konuşursak, Dersim Sorunu'nun Dersim'in "Şii" ve "Kürt" ("Türk" ve/veya "Sünni" olmayan) çoğunluğundan kaynaklandığı, dinsel/kültürel ve ulusal olmak üzere ikili bir boyut taşıdığıdır.

Bu yaklaşım sorunun "Şii" boyutuna ağırlık tanıyan bir söylem içinde ifade edilmektedir. Bir sorunu doğru kavramlarla tartışmak önemlidir. Bu rapor ise doğru bir kavramsal çerçeveden yoksundur. Bu durum sadece bu rapora özgü de değildir. Dersim Raporları'nın tümünde mevcut bir sorundur. Bunun hem kafa karışıklığına, hem de saptırma gayretlerine imkan tanıdığı bilinen bir şeydir.

Bu nedenledir ki, bu raporun terminolojisi hakkında bir uyarıda bulunmak zorundayız. Raporda "Sünni" ve "Türk" terimleri eşanlamlı kullanılmaktadır. Benzer bir özdeşlik de "Şii" ve "Kürt" terimleri arasında kurulmaktadır.

Raporda Kızılbaş yerine "Şii", Kırmanc yerine "Kürt" terimleri ikame edilmiştir. Oysa bu terimlerin bu tarz kullanımı doğru değildir. Yıllardır tartıştığımız bir konu olduğu ve burada bu tartışmayı yenilemenin bir gereği de olmadığı için uzun açıklamalara gerek görmüyorum.

Yalnızca bir uyarı ile yetineceğim: Raporun "Şii" dediği yerde Kızılbaşları, "Kürt" dediği yerde Kırmancları kastettiğini bilerek fikir yürütmek zorundayız. Bu raporun "Şii" dedikleri Kızılbaşlar, "Sünni" dedikleri ise Müslümanlar'dır.

Böylece Arif Bey Raporu'ndan çıkarılması gereken sonuç, Dersim Sorunu'nun bir Kırmanc-Kızılbaş sorunu olduğudur. Bu, 15-16 yıl kadar önce Desmala Sure'nin birinci sayısındaki başyazısında ifade ettiğim aynı sonuçtur.

Raporunda Dersim'de bir ıslahatın (reformlar) gerekli olduğunu söyleyen Arif Bey'in bu ıslahattan anladığı şey, Dersim'de işgal ve ilhakın tamamlanması için ihtiyaç duyulan yol, köprü, telgrafhane, kaza merkezlerinde hükümet konakları ve askeri kışlaların yapılmasıdır.

Bu sözde reformların ancak "asayiş" sağlandıktan, yani tüm muhalefet ve mukavemet kırılıp Dersimli "itaate" mecbur bırakıldıktan sonra yapılabileceğine işaretlerle, atılacak ilk adımın daha büyük bir askeri güçle yürütülecek yeni bir tedip ve tenkil olduğu söylenmektedir.

Arif Bey, Anadolu Vilayetleri Müfettişi Şakir Paşa'nın 1896-1899 tarihleri arasındaki raporlarında önerilen Nakşibendi tekkeleri ve okullar açılması fikrine, ayrıca Dördüncü Ordu Kumandanı Zeki Paşa'nın Dersim'de Hamidiye teşkilatının kurulması görüşüne karşı çıkmakta, "DERSİM VALİLİĞİ VE ASKERİ KOMUTANLIĞI" kurulmadıkça ve asayiş tamamen sağlanmadıkça Dördüncü Ordu'nun Hamidiyeler kurulması fikrinin yanlış olacağını yazmaktadır.

Arif Bey Raporu'ndaki diğer önerilerin bir bölümü şöyledir:

Birkaç koldan yapılacak bir askeri hareketle tüm silahlar toplanmalı (halk silahsızlandırılmalı),

Mukavemeti kıskırtanlar seyitler ve reislerdir, bunlar toplanıp bir daha Dersim'e dönmek üzere İŞKODRA, TRABLUSGARP, FİZAN gibi uzak yerlere sürgün edilmelidir,

Askerlik yapmayanlar da toplanıp uzak yerlere sürülmelidir, Birikmiş vergiler toplanmalıdır,

"Eşkiyalık mevsimi" olan Haziran-Eylül arasında "suç" işleyenleri takip, tedip ve yıldırım üzere Ovacık-Çemişgezek kuzeyinde görevlendirilecek 80 kişilik seyyar bir süvari birliği teşkil edilmelidir.

(V)

DERSİM MUTASARRIFI CELAL BEY'İN RAPORU

8 Ocak 2006

Celal Bey, 1903-1906 yılları arasında Dersim Mutasarrıfıdır.

O'nun kaleme aldığı 1906 tarihli bu raporda, "Dersimliler" kavramının yanısıra, "Dersim Kürtleri" ya da "Şii Kürtler" gibi tabirlere rastlarız. Bunlar birbiri yerine kullanılmaktadır. Böylece raporların pek çoğunda tanık olduğumuz şekilde Türk-olmayan nüfusun neredeyse tümü ayrımsız bir şekilde "Kürt" olarak görülmektedir.

Etnik adların bu gelişigüzel kullanımı raporların genelinde karşılaştığımız bir durumdur. Bunun ilgili halkların kendi kimlikleri konusundaki görüşleriyle ve tarihsel gerçeklerle bağdaşmadığına daha önce işaret etmişim.

Diğer raporlarda olduğu gibi Celal Bey'in raporunda da "Dersimliler" dendiğinde bir aşiretler grubu anlaşılmaktadır.

Bu raporda "Dersimliler" genel adıyla bilinenlerin aşağıdaki üç şubeden (üç grup aşiretten) bileştiği ve bunların en önemlisinin "Dersimanlı aşireti" olduğu kaydedilir:

Dersimanlı,

Şeyh Hasanlı

Seyitanlı

Rapora göre devlete sorun çıkartanlar "Dersimliler" ortak adıyla bilinen bu üç gruptur.

Arif Bey Raporu'ndaki gibi bu raporda da Çemişgezek ve Çarsacak (Pertek-Peri) kazaları ile çevre kesimlerde yerleşik tarımcı "uygar Türkler"den sözedilir. Bunların devletle ilişkileri "itaatkar" olarak tanımlanır. Kaza merkezleri ve ova köyleri dışındaki dağlık bölgede mukim "Dersimliler" in "yiyecek darlığı" nedeniyle bu "itaatkar" ve "uygar" kesime dönük eylemleri ise "haydutluk"la suçlanır.

Dersim içi ve çevresinde yerleşik "Sünni" (Müslüman) nüfusun tümü raporlarda Türk olarak tanımlandığı için, "Uygar Türkler" tabiri de genelde Müslüman unsura referans gibi görünüyor. Bu kesim Celal Bey raporunda "Dersimliler" arasında mütala edilmez. Bunların yerleşik olduğu kazalar bile (Çemişgezek, Pertek, vd) raporlarda Dersim hudutlarına dahil edilmez.

Bunun başta gelen nedeni bu kazaların Türk işgali ve yönetimi altına girmiş olmasıdır. Dersim'in işgal altındaki parçası neredeyse tümüyle "Sünni" ve "Türk" ilan edilerek Dersim'den sayılmamaya başlanmıştır. Dersim kavramı sadece henüz müstakil veya yarı-müstakil statüsünü koruyabilen coğrafya için kullanılmaktadır.

Dersim'i devletin gözünde "sorun" yapan şey de, işgale ve ilhaka mukavemet eden bu özgür parçasıdır.

Merkezi yönetimin Dersim'de bir özyönetime tahammülü yoktur. Amacı ülkenin bütününe işgal ederek bu fiili duruma son vermektir. Tedip ve tenkilerin öncelikli hedefi milli haklar ve mukavemet fikrinin en güçlü olduğu iç kesimlerdeki aşiretleri cezalandırmaktır. Bu aşiretlerin mukavemeti, bu mukavemetin birer biçimi olarak işgal

otoritesine asker ve vergi vermeyi reddetmeleri cezalandırılması gereken birer suç gibi görülmektedir.

Bu raporun önerdiği tedbirlerden birkaçı şunlardır:

Özellikle Hozat ve Ovacık aşiretlerini kuvvet kullanarak itaate mecbur etmek (raporda Mazgirt ve Nazımiye aşiretlerinin çoğunlukla tarafsız oldukları söyleniyor) ,

“Ağa ve reisleri Dersim’den çıkartmak” (“ağavatı aşairin Dersim’den ihracı”) suretiyle “aşiret halkı” üzerindeki nüfuzlarını kırmak,

Tapu-kayıt işlemlerini yeniden yapmak,

Vergileri tahsil etmek

Yakalananları askere sevk etmek.

(Bk. JUK’nın “Dersim” kitabı, s. 165-166).

Açık ki, Celal Bey Raporu’nda da sorunun çözüm yolu olarak “ıslahat” (reform) adı altında Dersim’in tamamen ilhaki, bu maksatla şiddete başvurulması (askeri hareket) ve tehcir önerilmektedir.

(VI)

MÜLKİYE MÜFETTİŞİ HAMDİ BEY’İN RAPORU

9 Ocak 2006

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey’in raporu (Şubat 1926), “Cumhuriyet dönemi”nin ilk raporudur.

Sekiz maddelik bu rapor önemli bir belge niteliğindedir.

Burada Dersim Sorunu’nun eski yönetimlerin bir mirası olduğuna işaret edilir. Ek olarak Dersim’in giderek “Kürtleştiği” ve “mefkureleştiği” tesbiti yapılır.

“İslahat” ve “medeniyet” kavramlarının eşanlamı kullanıldığı bu raporda, Dersim’i “medenileştirmek suretiyle ıslahata çalışmak imkansız bir hayaldir” denerek, yol, okul, fabrika vs yaparak “ıslah” etme fikrine karşı çıkılır.

“Dersim Meselesi’nin halli” için 1925 yılında düşünülen reformların “Musul Meselesi” nedeniyle daha uygun bir tarihe ertelendiğine işaret edilen raporda, “Musul Meselesi” artık kesin bir sonuca bağlandığına göre, “Dersim Meselesi’nin bir an önce halli” zorunludur, “daha fazla erteleme” olmaz denilmektedir.

Böylece Birinci Savaş’ta Ermeni ve Süryanileri (1915), “Mütareke dönemi”nde (1919-1922) Pontus halkını ve Rum azınlığı kırımdan geçiren Türk milliyetçileri sıranın Dersim’e geldiğini ilan etmektedirler.

Daha Mütareke Dönemi’nde Koçgiri direnişi ile TBMM gündemine gelen Dersim Sorunu, bu rapordan da anlaşılacağı gibi, 1925’te yeniden masaya yatırılmıştır.

Kemalistler’in Dersim soykırımı da gerçekte bir sürece yayılmıştır.

Uygulamada Koçgiri Katliamı ile başlatılmış, Şeyh Sait, Koçan ve Pülümür gibi katliamlar ile ilerletilmiş, 1937 ve 38’de ise doruğuna vardırılmıştır.

38 tarihi, yaklaşık onsekiz yıllık bu sürecin doruğu ve simgesidir. Bahsini ettiğimiz katliamlar soykırımın birer aşamasıdır. Dersim 38, bu sürecin bütünü temsil etmektedir.

Dersim Sorunu’nun çözümü konusunda Hamdi Bey Raporu’nun önerisi şudur:

“Mayıs ve Haziran aylarında sevk edilecek düzenli askeri kuvvetle...bir kuşatma ve tarama hareketi” yaparak ilkin her türlü karşı koyma (savunma) ve direnme araçlarından

mahrum etmek üzere halkı silahsızlandırmak (silahtan tecrit etmek), bu sırada “görecekları baskı üzerine dağlara çekilecek silahlı halkı da kara ve hava kuvvetleriyle yok etmek...”.

“Dersim Sorunu” için bu raporun önerdiği çözüm yolunun bir soykırıma tekabül ettiği aşığıdaki cümlelerden de açıkça görülebilir:

“Dersim, Cumhuriyet Hükümeti için bir çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliyat yapmak....memleketin selameti için gereklidir”.

1936’da Mustafa Kemal, 1938’de ise Celal Bayar, Meclis açış konuşmalarında Hamdi Bey Raporu’nun bu görüşünü hemen hemen aynı cümlelerle tekrarlamışlardır.

M. Kemal ve C. Bayar’ın sözlerini kıyaslanması için tekrar aktarıyorum:

"Dahili işlerimizde en mühim bir safha varsa o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan işbu yarayı, bu korkunç çıbanı, ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi her ne pahasına olursa olsun yapılmalıdır...”.

(Mustafa Kemal’in Meclisi Açış Konuşması, 1936).

"...Dersim için tatbik etmekte olduğumuz programın icabı olarak bu meseleyi sureti katiyede halletmek ve Dersim denilen işi sureti katiyede tasfiye etmek için alacağımız bir tedbir daha vardır. Yakında ordumuz Dersim havalisinde manevralar yapacaktır. Umumi bir tarama hareketiyle...bu meseleyi kökünden söküp atacaktır...”.

(Celal Bayar’ın Meclis Açış Konuşması, 1938).

Hamdi Bey Raporu, bu rapordaki malum sözlerin on yıl kadar sonra Meclis’te Mustafa Kemal ve Celal Bayar tarafından aynen tekrarlanması, Tunceli Kanunu, 4 Mayıs 1937 tarihli Bakanlar Kurulu kararı, 1937 ve 38 yıllarında Dersim’de uçaklarla dağıtılan hükümet ve Dördüncü Umum Müfettişlik bildirimleri, ve uygulamanın kendisi...

Tüm bunlar “Türk Cumhuriyeti”nin Dersim için çok erken bir tarihten itibaren tasarladığı ve kademeli olarak hayata geçirdiği çözümün bir soykırım olduğunun belgeleridir.

Mustafa Kemal adına yazılar kaleme aldığı iyi bilinen "Ulus" gazetesinin başyazarı Falih Rıfkı Atay’ın "Tunceli Kanunu"nun sebebi, "ne bir isyan ne de buna benzer anormal bir haldir....Müzmin bir hastalığı kökünden gidermektir" şeklindeki sözleri (1935), ve Kemalizmin kalemlerlerinden Cumhuriyet Başyazarı Yunus Nadi’nin "Türk vatanının ortasında Dersim bir leke idi" (1937) tarzındaki beyanı fotoğrafı tamamlayan öğelerdir.

(VII)

ELAZIĞ VALİSİ ALİ CEMAL BARDAKÇI’NIN RAPORU

11 Ocak 2006

Ali Cemal, başlangıçta Diyarbakır valisidir. Bu raporu 1926’da yazmıştır.

Diyarbakır’dan Dersim’e gönderilen Ali Cemal, Seyit Rıza da dahil ocak ve aşiret büyükleriyle görüşmüş, bu görüşmelerde, doğru ya da yanlış, kendisini “Alevi” olarak tanıtmıştır.

Dersimli liderleri Hozat’ta bir toplantıya çağırıp Elazığ valisi ve Genel Müfettiş (İzzettin)’le görüşürdüktan sonra, içlerinden bir heyet eşliğinde Ankara’ya kadar gider. Beraberindeki Dersimli heyet burada İsmet İnönü, Kazım Karabekir ve İçişleri Bakanı (Cemil Bey) ile görüşür. Mustafa Kemal’in bu sıralarda “Nutuk”u yazmakla meşgul olduğu için bu Dersimli heyetle görüşemediği kaydedilir.

Mustafa Kemal'in de "Alevi" olduğunu propaganda eden Ali Cemal, başarılı bulunmuş olacak ki, çok geçmeden Elazığ Valisi olarak atanır. Böylece Dersim Sorunu konusunda yetkilendirilmiş olur. Çünkü bu makam o tarihte özel olarak "Dersim işi"ne bakmaktadır. İşlevi, sömürge valiliğidir. Tanzimat sonrasında bu görevin bölgedeki askeri otorite ile Erzurum, Erzincan ve Elazığ valilikleri tarafından ortaklaşa icra edildiğini görürüz. Ali Cemal'in raporu Elazığ Valisi iken hazırlanmıştır. Koçan tedibinden önce kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Koçan katliamı (1926), bu raporun önerisi üzerine gerçekleştirilir.

Bu rapordaki görüşlere kısaca değinirsek:

Ali Cemal Raporu'nda Dersimliler'in "Alevi" ve "Türkmen" oldukları öne sürülür. İkinci iddia onun makamı (sömürge valiliği) ve Kemalist bir misyoner gibi düşünüp davranması ile ilişkilidir.

Bu raporda da kavramlar yerli yerinde kullanılmaz. Örneğin "Alevi" dediği Dersimliler'i "Caferi mezhebi"nden göstermekle gerçekte "Alevi" ve Şii özdeşliği kurmaktadır. Bu yaklaşımın özellikle Dersim Aleviliği sözkonusu olduğunda doğru olmadığı açık bir şeydir.

Bu tür yanlışlarına karşın Dersimliler'in "Alevi"liğine ve Dersim Sorunu'nun "Alevi" boyutuna düştüğü vurgu, bu raporun en dikkate değer yanıdır. Rapor, Dersim'de ortaya çıkan "isyanlar"ın nedeninin Kürt isyanlarınınkinden farklı olduğunu söylerken doğru bir tesbitte bulunmaktadır. Rapora göre Dersim "isyanları"nın nedeni (biz bundan "Dersim Sorunu"nın nedenini anlamalıyız), "Dört yüz seneden beri", yani Yavuz Selim'den beri yapılan baskı ve katliamdır. Raporun bu sözleri Dersim Sorunu'nun en az Çaldıran'dan beri varolduğu anlamına gelmektedir ki, kesinlikle yerinde bir belirlemedir bu.

Rapor, sorunun çözümü için Alevilere dönük baskı ve kötülüklerin son bulması gerektiğine işaret ederken de haklıdır.

Ama bu baskının Kemalist rejimden değil de, sadece Dersim'i çevreleyen cahil Müslüman ahaliden geldiğini ima ederek rejimi aklamaya çalışmaktadır. Zaten bir sömürge valisi ve Kemalist misyoner sıfatıyla Ali Cemal'in üstlendiği misyon da Dersim'i Kemalist rejime kazanmaktır. Raporun içeriğini belirleyen bu yaklaşımdır. Raporun "Realist öğretmenler"e (bundan anlaşılması gereken öğretmen kılıklı misyonerlerdir) ve eğitime düştüğü vurgunun nedeni de budur.

Raporun hemen her paragrafında Mustafa Kemal ve Kemalizm övgüsü vardır.

Ali Cemal, Dersimliler'in bazı taleplerinin karşılanacağını, sözgelimi "Dersim'de Alevi geleneklerine uygun okullar" açılması talebinin Mustafa Kemal tarafından kabul edildiğini söylerken de samimi değildir. Halkı silahlarını teslim etmeye, ocak ve aşiret büyüklerini çevre kesimlerde kendilerine verimli topraklar verileceği vaadi ile İç Dersim'den çıkarmaya çabalar. Koçkiri savaşçılarına koruma verdiği, Ali Cemal'in ikna yoluyla başarmayı denediği silahsızlandırma ve sürgün girişimlerine karşı çıktığı için Koçanları, özellikle Kozlucalı Kör Seyit Han'ı suçlar. Sinsice bir planla aşiretlerin birleşmesini önlemeye, aşiret çelişkilerini manipüle ederek onları birbirine düşürmeye çalışır. İlk adım olarak mukavemet fikrinde ısrar eden Koçanları tek düşürmeye, Koçanları devlete "itaate" mecbur etmek için yapılması planlanan tedip ve tenkil hareketinde diğer aşiretleri kullanmaya çabalar.

Ali Cemal'in bu taktiği belli ölçüde başarılı olmadı değil. Çünkü diğer aşiretleri bu olayda Koçanlara karşı devletin yanında görürüz.

Bu tavır farklı şekillerde (el altından Koçanlara yardım edildiği, vd gibi) haklı gösterilmeye çalışılsa da, yanlıştı. Bunun faturası 1937’de kesildi. 1926 tecrübesini unutmamış olan Koçanlılar, 1937 direnişini desteklemedi. Koçanlara karşı yapılan yanlışın bir benzeri Birinci Savaş sırasında devletle karşı karşıya gelen Kırganlılar’a yapılmıştı. Kırganlılar’ın 37 direnişine katılmayışlarında da unutamadıkları bu tavrın rolü önemliydi.

Koçan katliamı, şiddet yanlısı olmadığını kanıtlamak için özel gayret sarfeden Ali Cemal’in gerçekte sorunun çözümünde şiddeti elden bırakmadığını kanıtladı. Çünkü Koçan kırımını O’nun önerisini takiben yapıldı.

Eski ve güçlü bir direniş geleneği olan Koçanlar’ın sergilediği mukavemet, Ali Cemal’in hesaplarını boşa çıkardı. Bunun üzerinedir ki çok geçmeden Elazığ valiliğinden alındı.

(VIII)

GENEL MÜFETTİŞ İBRAHİM TALİ ÖNGÖREN’İN RAPORLARI

12 Ocak 2006

İbrahim Tali, Mustafa Kemal’in yakın bir arkadaşıdır. Kemalistler’in Dersim ve Kürdistan’da kurduğu olağanüstü yönetimin başıdır. Kırım ve sürgüne karar verebilmek de dahil geniş yetkilerle donatılmış bir Genel Vali’dir.

1928’de Dersim’e gelen Birinci Umum Müfettiş İbrahim Tali, dönüşünde sunduğu raporda Dersim’de halk ile reisler arasındaki ilişkinin kırılıp hükümet otoritesinin pekiştirilmesini önerir. Başka deyişle devletin halk üzerinde doğrudan egemenlik kurması için, sahip olduğu otorite nedeniyle buna engel teşkil eden ocak ve aşiret büyüklerinin bir sosyal tabaka olarak imha ve sürgünle ortadan kaldırılmasını teklif eder.

1930’da verdiği bir diğer raporda ise özetle şu önerilerde bulunmaktadır:

Bütün Dersim’i kuşatmak. Kuşatma çemberini adım adım daraltıp dışarı ile her türlü ilişkisini kesmek (ticaretini engellemek ve ticaret yollarını/geçitlerini askeri güçlerle kapatmak dahil). Böylece aç bırakıp teslim ve itaate zorlamak. Direniş yanlısı reisleri ele geçirip Batı’ya sürgün ederek dağıtmak. Elazığ’da Dersim’i bombalamak üzere bir uçak filosu bulundurmak.

(IX)

İBRAHİM TALİ ÖNGÖREN’İN RAPORLARINA EK

17 Ocak 2006

1928 raporu, İbrahim Tali’nin Dersim gezisi izlenimleridir. 1928 Temmuz’unda Ovacık’a kadar bir seyahat yaparak bazı aşiret büyükleriyle görüşmüştür. 1929 yılında Karaoğlan’da bazı temaslarda daha bulunmuştur (Bk. JUK’nın “Dersim” kitabı, s. 104). 1930’da başında bulunduğu Birinci Umum Müfettişliğin Dersim hakkındaki mütalaasını verir.

İbrahim Tali'nin "Pülümür tedibi"nden bir yıl kadar sonra, 21 Aralık 1931'de verdiği bir diğer raporu daha var. Genelkurmay ve hükümete sunduğu bu rapordan da kısaca sözetmemiz gerekir.

Bu raporunda İbrahim Tali birkaç önemli itirafta bulunur:

Birincisi, bu raporun yazıldığı tarihten hemen önceki 20-30 yıl zarfında, yani 1900/1910 ila 1931 yılları arasında Dersim'de "tedip" edilmemiş aşiret kalmadığını söylemesidir.

İkincisi, bu tediplerin herbirinde asker/ordunun "tedip" edilen aşiretin köylerini yaktığını, sürülerini, hasatını ve diğer yiyecek maddelerini "ganimet" olarak gaspettiğini, bunun her tedipte tekrarlanan bir pratik olduğunu, başka deyişle bir alışkanlığa veya geleneğe dönüştüğünü kaydetmesidir ki, bu "eşkiya/şaki" bir devletle karşı karşıya olduğumuzu, Dersimli'ye yakıştırılmaya çalışılan bu sıfatın gerçekte bir devlet geleneği olduğunu ortaya koymaktadır. Üçüncüsü, devletin uzun vadeli (uzun bir zamana yayılan) bir Dersim programı ve stratejisine sahip olup, bunu bir takvim dahilinde aşama aşama (safha safha) hayata geçirdiğini belgelemesidir. Örneğin, bu raporda "(Şark vilayetlerinde) beş senelik ıslahat ve silah toplama programı tanzim edilmiş olup, Dersim bu programın son safhalarını teşkil etmektedir" gibi ifadeler rastlarız.

Öyle görünüyor ki, sadece Dersim için en az beş yıllık bir program sözkonusudur. Çünkü bu aynı raporda Dersim'de beş seneden beridir (bu tarih 1925 Şeyh Sait direnişine referanstır) bir "Islahat programı"nın aşama aşama zaten uygulanmakta olduğuna, ıslahatın son aşamasına yaklaşıldığına işaret edilmektedir.

Diğer raporlardan biliyoruz ki, Musul ve Hatay meseleleri 1925'te başlatılan Dersim programını kesintiye uğratmış, hem bu nedenle ve hem de daha uygun bir fırsat arayışı yüzünden programın son safhası 1937-1938'e dek sarkıtılmıştır.

İbrahim Tali'nin bu raporunda Dersim programının ("Dersim ıslahatı"nın) ilk aşaması şöyle tarif edilir: Yol-köprü yapımı, istihbarat toplanması, aşiretleri bölme (aşiretlerin dayanışmasını önlemek için faaliyet yürütme, bu konuda birbirlerinden mal ve kan alacağı olmasından yararlanma) ve silahsızlandırma.

Raporda sadece silah toplama işinin iki seneyi alacağı tahmin edildiğine göre, bu safhaya en azından iki yıllık bir zaman ayrılmış olmalıdır. Tabi ki, gecikmeler devreye girmektedir. Sözgelimi, bu raporda verilen bilgiye göre Nazımiye ve Ovacık yolları ancak 1933 yılında bitirilebilmiştir.

İbrahim Tali raporunda alınan bazı kararlar ve yapılması gerekenler şöyle sıralanmaktadır (özetleyerek ve toparlayarak veriyorum):

Dersim, diğer yerlere kıyasla daha güçlü ve örgütlü bir direniş sergilese de, hudutlardan uzak olduğu için, Umumi Müfettişlik Dersim işinin (kesin/köklü askeri hareketin), içten ve dıştan kuşatılincaya kadar ertelenmesini kararlaştırmıştır. Çünkü bu kez Dersim'e girildiğinde, öncekilerden farklı olarak herşeyi bitirip öyle çıkmalıdır. Kesin hareket hasat mevsiminden önce başlatılmalı ki, daha kaldırılmadan hasatı yok edip halkı açlığa mahkum ve teslime mecbur edebilelim. Kesin hareket öncesinde Dersim'de içilecek suyun seviyesi, çeşme ve menbalar, zahire ve öteki iâşe/yiyecek maddeleri, arazi, sığınılacak ormanlar, gizlenilecek mağaraların yerleri ve adedi vs hakkında yeterli bilgi toplanmalıdır. Kesin askeri hareket başladığında tedip olunan kazalarda derhal idare ve adliye teşkilatı oluşturulmalı, idare/hükümet mekanizması askeri kuvvete dayanarak güçlü kaymakamlar, hakimler, müdürler ve jandarma/asker tarafından yürütülmelidir. Derhal okullar açıp "Ülkücü" öğretmenler eliyle etkili bir maarif (eğitim) programı tatbik edilmelidir.

Bir “koruculuk teşkilatı” yapılmalı. Korucular (milis), özellikle Dersim içi ve çevresindeki Türk köylerinden oluşturulmalı. Seyit ve reisler Dersim’den çıkarılmalı, toprakları köylülere verilmeli. Topraksız ve ona buna “kul” olmuş fakir halk da batıda iskan edilmeli. Dağ başlarındaki ve hakim noktalardaki seyrek yerleşmeler (tek evler, mezralar ve köyler) yakılıp yıkılmalı, halkı Batı’ya sürülmeli, burada dağlık olmayan yerlerde, yani ovalarda iskan edilmelidir. Birikmiş eski vergiler tahsil edilmeli, yenileri alınmalıdır. Dersim, bir zaman için bir genel vali (yüksek rutbeli bir asker veya müfettiş) tarafından Elazığ ve Hozat’tan yönetilmelidir. Bu raporun bir kez Dersim’e girildi mi, öncekilerden farklı olarak herşeyi bitirip öyle çıkmalıdır şeklindeki sözleri, bunu ifade eden “kesin hareket” tabiri, 5-6 yıl sonraki 38 Soykırımı’nın habercisi değil de nedir?

(X)

GENELKURMAY BAŞKANI FEVZİ ÇAKMAK’IN RAPORLARI

13 Ocak 2006

Daha önceki uyarımızı tekrarlayarak başlamalıyız:

Fevzi Çakmak veya Genelkurmay raporlarını da “Alevi” yerine Kızılbaş, “Kürt” yerine Kırmanc sözcüklerini koyarak okumak zorundayız.

Fevzi Çakmak’ın biri 1930, diğeri 1931 tarihli iki raporu mevcut.

18 Eylül 1930 tarihli raporunu Erzincan gezisini takiben hazırlamış. Burada bu gezi sırasındaki izlenimlerini, konuya ilişkin görüş ve önerilerini aktarır.

Erzincan’da bir “asayiş” sorununun varlığına işaretler, buna vergi ve asker vermeyen Pülümür köyleri halkının neden olduğunu söyler. Dahası bu köyler halkının Erzincan merkezinde etnik Türkler’in “Alevileşmesi” ve “Kürtleşmesi”ne sebep olduğunu, “Türk Aleviler”in Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği düşüncesiyle, Kürtleşmeye direnemedikleri, Kürt dilinin giderek yayıldığı, korku nedeniyle köy ve topraklarını terkeden Türklerin yerini Kürtler’in aldığını kaydeder.

Bu durum önlenemezse birkaç seneye kadar Kürtlüğün Erzincan’ı fethedeceğini (Erzincan’ın Kürtleşeceğini) söyleyen Fevzi Çakmak, bu gidişata derhal müdahale edilmesini önerir.

O’nun müdahale derken kastettiği şudur:

-Bu gidişatın müsebbibi olan (bu sürece öncülük eden) Pülümür köyleri halkının cezalandırılması (tedip) ve Trakya’ya sürgünü.

-Türk olan Alevi köylerinin Kürtçe konuşmalarının engellenmesi.

-Soyca “Kürt” olan Erzincan merkezindeki memurların (F. Çakmak’ın kastettikleri gerçekte Dersimliler’dir) yerlerinden alınması...

Pülümür tedibi Umum Müfettiş İbrahim Tali ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın birbiriyle örtüşen bu önerilerini takiben yapılır. Bu, 1937 öncesindeki son tedip ve tenkil hareketidir.

Birinci raporunun üzerinden çok geçmeden Fevzi Çakmak’ın İçişleri Bakanlığı ve Başbakanlığa bir ikinci rapor verdiği anlaşılmaktadır (1931?). Genelkurmaya verilmiş

pek çok rapora dayanılarak hazırlandığını sandığımız bu rapor, Türk Genelkurmayı'nın Dersim'e bakış açısını tanımak bakımından son derece önemlidir.

Bu raporda "İslahat"ın bir takvime göre aşama aşama yapılması, ilk safhasının anayolların yapılması, silahların toplanması, sıranın halka gelmesi için önce ocak ve aşiret büyüklerinin bir toplumsal tabaka halinde "Bir daha gelmemek üzere Batı Anadolu'ya nakli" (bu demektir ki, 1946 affı Genelkurmay'ın orijinal planında yoktu), bundan sonra da halkın kendisinin Dersim'den çok uzaklara sürgün edilip ovaların Türk köylerine serpiştirilmesi, arta kalacak nüfusun ise aşiret ve ocak büyüklerinden kopartılıp toprağa bağlanması...

Genelkurmay'ın (Fevzi Çakmak'ın) bu raporunda sürgün edilecek aşiret ve ocak büyüklerinin bir listesi de verilmektedir.

Bu liste şöyledir:

- Seyit Rıza ve ailesi
- Kırganlı Süleyman ve ailesi (İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Lahika'sında "Şad oğlu Süleyman")
- Karaballı Mehmet Ali Ağa ve Koç Ağa
- Aşağı Abbas'tan Zeyno-zadeler
- Ferhatlar'dan Cemşit ve Diyab ağalar, vd
- Pilvenk'ten Kavsi-oğulları
- Ovacık Gudi köyünden Alişer (JUK'nın Dersim kitabı, s. 182'de "Alişar")
- "Havran aşireti reisleri"
- Kureyşan aşireti reisleri (tümüyle)
- Koçan aşireti reisleri
- Ovacık'ta Pülürlü Munzur, Zeynel ağalar, Kalkanlı'da Munzur Ağa'nın aşiretinden....
- Çarekanlar'ın ve Kutu Deresi'ne yakın aşiretlerin tüm reisleri
- Keçel Uşağı reisleri (kısmen)

Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın yukarıdaki sürgün listesinde yerverilen isimlerin hepsi, Şükrü Kaya'nın Dersim'i dolaştıktan sonra Elazığ'dan "şifre" ile Başbakanlığa yolladığı 18 Kasım 1931 tarihli raporunun ekindeki "Lahika" başlıklı listede mevcuttur. Şükrü Kaya'nın sürgün listesinde burda mevcut olmayan başka isimler ve diğer aşiretlerden kişiler de vardır. Şükrü Kaya'nın listesi Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'ın burda değinmekte olduğumuz raporundaki önerilere dayanmakta, onun daha genişletilmiş bir versiyonu gibi görünmektedir.

Fevzi Çakmak raporunda daha sonra bir seri diğer tedbir önerilir ki, bunlar arasından en dikkati çekenler şunlardır:

Dersim'de yerli memurların bütünüyle görevlerinden alınıp yerlerine "en iyi memurlar"ın (kasıt "ülkücü memurlar"dır) konması.

Belirli yerlere "Blok havuzlar" yapılması.

Propaganda yoluyla ve zorla "Türklüğün telkini", Türklük içinde Dersim'in eritilmesi.

Dersim'e "koloni" olarak bakılması. "Türk hukuku"na göre değil, "koloni" olarak yönetilmesi. Yüksek idare memurlarına "koloni idareleri"ndeki yetkilerin tanınması.

İşte 1930'lu yıllarda Dersim'de Genelkurmay'ın bu programı uygulandı. TC'nin Dersim politikasını belirleyenler ve yürütenler hep generaller (paşalar) oldu. Dersim'de soykırım yoluyla bir "koloni idaresi" kuruldu ve adına "Tunceli Kanunu" denilen koloni hukuku

ile yönetildi. Genelkurmay (Fevzi Çakmak)'ın burada ele aldığımız raporları, bu gerçeğin en yalın biçimde görülebildiği raporlar arasındadırlar.

(XI)

ÜÇÜNCÜ ORDU KOMUTANI HALİS PAŞA'NIN RAPORU

16 Ocak 2006

Pülümür Katliamı (“Pülümür tedibi”)’nin ikinci safhası III. Ordu Komutanı Halis Paşa tarafından bizzat yönetilmiştir. O’nun burada sözünü ettiğimiz raporu da 1930 tarihlidir. Kemalizm, Türk tipi faşizmdir.

Türk faşizminin özelliklerinden biri, ırkçılığı ve tekçiliğidir. Bir diğeri, Osmanlı gibi yayılmacı ve sömürgeci, bu anlamda emperyalist oluşudur. Altı çizilmesi gereken bir başka özelliği, yine Osmanlı’dan miras alınan devlet, iktidar, ordu ve şiddet fetişizmidir. İktidar için vahşet, işkence, tehcir ve katliam bu modelde bir devlet geleneğine dönüşmüştür. İnkâr, yalan, demagoji ve manipülasyon da Türk faşizminin çarpıcı özellikleri arasındadır.

Türk faşizmi, kimi İslami ideolojiden ve/veya Osmanlıdan miras alınan, kimi de daha Birinci Savaş yıllarında ve sonrasında, bilhassa 1930’larda Batı etkisi altında belirginleşen bu özelliklerin bir kombinasyonudur.

O’nun bu özellikleri teorik bazda Dersim Raporları’nda, uygulamada ise 38 Soykırımı’nda en belirgin tarzda ve toplu halde görülür. Faşizmin kendisi ve onun farklı ülke ve konjonktürlerde kazandığı biçimler hakkında doğru bir kavrayışa sahipsek, Dersim Raporları ve Dersim 38 iyi çalışıldığında, Kemalizm denen şeyin faşizmin kendisi olduğundan kuşku duyulamaz. Sonraki dönemin 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat pratikleri bu tesbiti pekiştiren örneklerdir.

Türk faşizminin, orijinal adıyla söylersek Ülkücülük ve/veya Kemalizm’in özelliklerinden birinin inkâr, yalan, demagoji ve manipülasyon olduğuna işaret ettik. Dersim raporlarında yalan ve demagojiden geçilmez. Bir yalan bir diğerrinin dayanağı yapılarak yürünür. Böylece ortaya yalanlar serisi üzerine bina edilmiş bir kurgu çıkar. Bu kurgu zor ve propaganda yoluyla enjekte edilir. Kabullendirilip meşru kılınmaya çalışılır. Örneğin Halis Paşa raporunda Dersimliler’in “Türk” olduğu öne sürülür.

Bu görüş şu yolla kanıtlanmaya çalışılır:

Önce tüm Dersimliler’in “Cengiz istilası” (kasıt Moğol istilasısı) önünden çekilen Celaledin Harzemşah askerinin arta kalanı olduğu iddia edilir. Bu bir yalandır. Ardından Türk olmadıkları halde Harzemiler’in “Türk” oldukları iddia edilir. Bu da ikinci bir yalandır.

Halis Paşa raporu Dersimliler’in “Türk” olduğu şeklindeki görüşünü bu iki yalana dayandırır.

Bu yalanlara en başta onları imal edenler inanmaz. Çünkü bunu bilinçli olarak yapmakta, tüm manevralarına rağmen bilinçli yaptıklarını gizleyememektedirler. Raporlar dikkatle incelendiğinde sıkça açık verdikleri görülür.

Nitekim, Dersimliler’in “Türk” olduklarını iddia eden ve bunu kendince kanıtlamaya çabalayan Halis Paşa raporu, biraz sonra Dersimliler’e “Türklüğü telkin” etmek gerektiğinden sözeder.

“Türk” olanlara “Türklük telkini” olacak iş midir?

Raporların hemen hepsinde bu aynı demagoji sırtılmaktadır. Örneğin Halis Paşa raporunda Dersim'i tamamen işgal, ilhak ve sömürgeleştirmek için düşünülen "Dersim Islahatı"nın (askeri hareketin) amacı, "mazlum halkı...seyit ve ağanın.. acımasız baskı ve zulmünden kurtarmak", "seyit ve ağaların mazlum halk üzerindeki baskı ve tahakkümünü" ortadan kaldırmak şeklinde tersyüz edilerek tanımlanır. 1937-38'de bir soykırımla sonuçlanmış olan Türk mezalimi (sonraları bu soykırımın kendisi bile) "kurtarmak" amaçlı bir eylem gibi sunulur. Türk işgal otoritesini meşru görmeyen, onu tanımayan, işgalci bir gücün Dersim'de vergi ve asker toplamasına muhalefet ederek "itaat"ı reddeden ocak ve aşiret büyükleri baskıcı ve sömürücü, yabancı bir güce itaati dayatan işgalci Türk ordusu ve devleti ise "kurtarıcı" gibi lanse edilir. Dersim Sorunu'nun kaynağının seyitlik ve ağalık olduğu, devlete itaatsizliğin ve "şakiliğin" de Türkler'in Ermenilere yaptıklarının aynısını Dersim'de yapacağını propaganda eden bu seyit ve ağalar tarafından kışkırtıldığı, bunu menfaatlerini kaybedecekleri için yaptıkları öne sürülür.

Halis Paşa raporunda Dersim Sorunu'nun gerçek nedenleri bu yolla çarpıtılmaya veya örtbas edilmeye çalışılır.

TC, gerçekte laik bir devlet değildir. Ama Halis Paşa raporunda onun "laik" olduğu iddia edilerek Kızılbaş Dersim'e yönelik tedip ve tenkilerde veya Dersim-devlet çatışmasında "Aleviliğin" bir rolü olmadığı ileri sürülür. Başka deyişle dinsel/kültürel baskı inkar edilerek Dersim Sorunu'nun Kızılbaş boyutu gizlenmeye çalışılır. Bir yerde zavallı, çaresiz, masum ve mazlum gibi takdim edilip kurtarılacak nesne gibi görülen Dersim halkı (Dersim aşiretleri), bir diğer yerde "devlet kanunlarına itaat etmeyen" iptidai ve şaki bir özne olarak tasvir edilir.

Halis Paşa Raporu, Dersim ile devlet arasında asırlardır süregelen bir çatışmanın varlığını gizleyemez. Bunu teslim eder. Ama bu çatışmanın esas, hatta yegane nedeninin eşkiyalık (şakilik) olduğunu söyleyerek Dersim Sorunu'nu çarpıtır.

Bu rapora göre Dersim mukavemeti (Dersimlilerin "çete muharebesi"), "siyasi bir fikre" dayanmıyordu. Siyasi hedefi olan bir gayr-i nizami harp (gerilla harbi) değildi. Raporda Dersimliler arasında bir dayanışmanın varlığı kabul edilirse de, bu dayanışmanın da "milli bir gaye"ye matuf olmadığı iddia edilir.

Ama bu aynı raporda biraz ilerde bu yaklaşımla bağdaşmayan bir belirleme yapılarak özetle şöyle denilir:

Dersim aşiretleri Acem idaresinde iken (burada kastedilen Dersim'de Safevi yönetimidir) Kızılbaşlık tesiri ile Sünni olan Erzincan ve Bayburt halkına baskınlar yaptılar. O tarihten beri, yani daha "Yavuz Selim'in Trabzon'da vali olduğu günden itibaren,...dört asır boyunca en az kırk defa kılıçla tedip ve tenkil yapılmış ise de şakilik kesilmemiştir".

Bu satırlarda Dersim Sorunu'nun başlangıcının Yavuz Selim'in Trabzon'da vali olduğu dönem kadar gerilere dayandığı, bu tarihten 1930 Pülümür Katliamı'na kadarki dört asır zarfında Dersimlilerin (Kızılbaşların) en az kırk katliam gördüğü itiraf edilmektedir.

Ama Dersimli'nin bu baskı ve kırımlara karşı yaklaşık beş asırdır sergilediği meşru mukavemet, uzun süreli gerilla savaşı da dahil 1500'lerden bu yana değişik biçimler altında tanık olunan varolma savaşı, feodallerin (seyit ve ağaların) kendi menfaatleri için kışkırttıkları bir savaş, apolitik bir "çete savaşı" veya "eşkiyalık/şakilik" olarak nitelenir. Dersim Sorunu'nu sıradan bir "eşkiyalık sorunu" ve/veya "asayiş sorunu"na indirgeyen bu yaklaşım kasıtlı ve bilinçli bir çarpıtmadan başka bir şey değildir.

Deneyim, milli ve siyasi mücadelelerin hemen tümünün “eşkiyalık”tan ayırt edilmesi güç olan bir evresi (ilk/ilkel aşaması) bulunduğunu öğretir. Ama Halis Paşa Raporu’nun işaret ettiği bu değildir. Bu raporda beş asırlık bir mücadelenin bütünü “şakilik” olarak karalanmaktadır. Amaç, Osmanlı ve Türk yönetimlerinin baskı ve sömürsünü, yapılan onlarca kırımını meşru göstermektir. Kaldı ki, tecrübe, “eşkiyalık” olarak adlandırılan hadisenin bile çok kez bir sosyal ve siyasi boyut taşıdığına işaret etmektedir.

Dersim Raporları gerçeği tanınmaz hale getiren bu tür bilinçli saptırmalarla doludur.

Burada ele aldığımız Halis Paşa Raporu, bu konuda tipik bir örnektir. Çünkü, adına Kemalizm denen Türk faşizminin en temel özelliklerinden biri, yukarıda vurgulandığı gibi, inkar, çarpıtma, yalan ve demagojidir. Dersim raporları onun bu karakteristiğini çarpıcı bir tarzda belgeleyen metinlerdir.

Dersim Sorunu’nu kısmi veya genel milli-siyasi içerikte ideallerden ve taleplerden yoksun 4-5 asırlık bir “eşkiyalık” veya “çete savaşı” sorunu gibi göstermeye gayret eden Halis Paşa raporunda önerilen çözüm özetle şudur (bu raporda son derece dağınık şekilde ifade edilen fikirleri biraraya getirip toparlayarak veriyorum):

“Dersim’i boşaltmak”, tüm halkını, yani 60-70 bin nüfuslu “bir halk kütlesi”ni topluca başka bir bölgeye götürmek (Örneğin Naşit Uluğ, o tarihlerde bu fikri savunuyordu, SC), bu sorunu çözmek değil, başka bir bölgeye taşımak olur. Pahalı ve zor, hatta imkansız gibi görünse de Batı’da her köye birkaç aile halinde dağıtılabiliyorlar belki. Çözüm en önce büyük bir askeri kuvvetle Dersim’i dört tarafından sarıp tedip etmek, silah toplamak, seyit ve ağaları 15 yıl müddetle BEYŞEHİR GÖLÜ ortasındaki ada ile diğer iki adaya yerleştirmektir (raporda bunun gerekçesi “halkı ağanın zulüm ve baskısından kurtarmak” olarak konulur. SC). Dersim zor ve çok sarp bir coğrafya. Sarp yerlere sığınıp direnecek Dersimliler olacaktır. Toplanıp sürgün edilecek seyit ve ağalardan boşalacak yeri ikinci derecede seyit ve ağaların dolduracağı da bilinmek zorunda. Dersimlilerin “şakiliğini” engellemek için, belirli noktalarda “kuvvetli karakollar” kurmalı, saldırıya uğrayan Dersim çevresindeki köylüleri silahlandırmalı, bir korucu teşkilatı oluşturmalıdır. Ama Dersimliler Yavuz Selim’in Trabzon valiliğinden beri dört asırdır “en az kırk defa kılıçla tedip ve tenkil” edildikleri halde “şakilik kesilmemiştir”. Bu demektir ki, “Dersim sırf kılıç kuvvetiyle” bastırılamaz. “Kesin tepeleme” (“kat’i tepeleme”) imkansızdır. Ortaya “yeni çeteler” çıkar.

Başka tedbirlere de ihtiyaç vardır: Palu da dahil Kığı, Nazımiye, Pah, Pülümür, Ovacık, Kemah, Çemşigezek gibi Dersim’e ait kazalar şimdi Elazığ ve Erzincan’a bağlıdır. Bunlar geri Dersim’e bağlanıp, Dersim ayrı bir vilayet yapılmalıdır. Bu vilayete ve kazalarına “ÜLKÜCÜ” görevliler (memur, kaymakam, müdür, vd) atanmalı, bunlar tercihan “EMEKLİ ÜLKÜCÜ SUBAYLAR” arasından seçilmelidir (1930’ların başında Türk faşizmine “Ülkücülük” denildiğine dikkat edilmelidir. SC). Yollar ve köprüler, buralarda bizzat Dersimliler çalıştırılmak suretiyle yapılmalıdır. Bütün kaza merkezlerinde eskisi gibi asker bulundurmalı, bu merkezlerin tümünde “TÜRK VE TÜRK LÜĞÜ TELKİN EDECEK” okullar açılmalıdır (ilkokullar, yatılı okullar). Denetimi imkansız iskan tarzı, yani orman veya vadi içlerindeki veya dağ yamaçlarındaki tek evler, mezarlar ve köyler yasaklanmalı, halkı başka yerlere iskan edilmelidir. Dersim, ucuz işgücü, maden ve asker deposu olarak kullanılmalı. Dersim’in madenleri yine Dersimli’nin ucuz işgücü ile işletilip değerlendirilmeli.

Halis Paşa Raporu’nun özeti budur.

Bu raporun dikkate değer yanlarından biri, Dersim'in Yavuz Selim'in Trabzon valiliği döneminden beri devletle ve kendisini kuşatan Müslüman çevre ile sorunlu/çatışmalı olduğuna, 1930'a dek en az kırk katliam gördüğüne bir şekilde işaret etmesidir. Devlet, bu rapordan da görüleceği gibi, Dersim'in kendisini horgören, kötüleyen ve baskı uygulayan bu Müslüman çevreye ve devletin kendisine karşı beş asırlık mukavemetini kasıtlı şekilde "şakilik" olarak tanıtmış, tüm Dersim halkını boşaltmak, dağıtmak veya yerinde imha etmek gibi en uç çözüm biçimlerini dahi hep gündemde tutmuştur. 1938 Soykırımı, gerçekte 1500'lerden beri süregelen beş asırlık bir uygulamanın devamıdır. Yer yer "şakilik" tarzında yozlaşmış olsa bile, beş asırlık Dersim mukavemetinin bir bütün olarak bu şekilde tanımlanması maksatlıdır. Bu mukavemet kuşatılmış bir halkın varolma savaşıdır. Düşman bir çevrenin kendisini yutmak ve bitirmek amaçlı saldırılarına karşı meşru bir direniştir. Özü itibarıyla siyasidir, milli ve siyasi bir içeriğe sahiptir. Bu gerçek bu mukavemetin taleplerinde de açıklıkla görülebilir.

(XII)

İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ KAYA'NIN 1931 SONUNDA BAŞBAKANLIĞA GÖNDERDİĞİ RAPOR

20 Ocak 2006

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Kasım 1931 tarihli bu raporu aslında bir soykırım ve tehcir planıdır.

Bu tarihte Elazığ'a gelen Şükrü Kaya, burada Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngören, Kazım Paşa, Kenan Paşa, Osman Paşa, Elazığ Valisi, diğer kumandanlar ve valilerle ikili ve toplu görüşmeler yapar. Onlarla birlikte Mazgirt, Pertek, Çemişgezek ve Hozat'a gider.

Bu sırada Dersim konusu etraflıca görüşülür.

Varılan sonuç şudur:

"Dersim'in ıslahı acil ve kesindir. Ertelemesinde devletçe zarar vardır".

"Dersim Sorunu'nun bitirilmesi...şarttır".

Bunun için bir askeri hareketin zorunlu olduğu görüşünden hareketle, bu hareketin "memleketin savunma sistemini gevşetmeden", "Doğu ve Güney'de tatbik edilen programı" (yani Kürdistan için düşünülen programı) ertelemeyen yapılması üzerinde görüş birliği sağlanır.

Yapılacak askeri hareketin bütün cepheleri (mali, idari, siyasi, vd) ve aşamaları/safhaları ayrıntılarına varana kadar tartışılır. Sonuçsuz kalan önceki tüm tedip ve tenkil hareketlerinden farklı olarak Dersim'in bu kez kesin şekilde Türk yönetimine sokulması için yapılması gerekenler kararlaştırılır.

Bu karar "Dersim işinin bitirilmesi"dir.

Bu amaçla yapılacak askeri hareketin ne zaman başlayacağı dahi, işte bu tarihte, yani daha Kasım 1931'deki bu görüşmelerde saptanır.

Şükrü Kaya Raporu'nda "Bu harekate 1932 senesinin uygun mevsiminde başlanması" önerilmektedir. Bu raporun bir diğer yerinde "Harekate Haziran'da acele başlanmalıdır" denilmektedir. Böylece askeri hareketin 1932 yılının Haziran ayında başlatılması karar altına alınmıştır.

Raporda Dersim gibi geniş, çetin, az-çok örgütlü (iyi bir aşiret teşkilatına sahip) ve “silahlı” bir coğrafyaya karşı yapılacak bu askeri hareket öncesinde “ters sonuçlar”la karşılaşmamak için ciddi bir araştırma ve hazırlığın zorunlu olduğuna işaretler, hazırlıkların derhal başlatılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ifadeler askeri hareket hazırlıklarının 1931 yılı sonlarında, yani bu kararın alındığı sıralarda başlatıldığı anlamına gelmektedir.

Planlanan askeri hareketin safhaları/aşamaları Şükrü Kaya Raporunda şöyle konulmaktadır:

BİRİNCİ SENE/AŞAMA (1932-1933): Silah toplamak, “Reisleri bir daha Dersim’e dönmeyecek ve kaçamayacak bir şekilde Batı vilayetlerine sürgün etmek” (raporda “Reislerin Batı’ya sürgün edilme işi, hareketin bitimine kadar gizli tutulmalıdır”, bu çok önemlidir denilir), asker ve vergi toplamaya başlamak, eski vergi borçlarını tahsil etmek, nüfus sayımı (hayvan sayımı da dahil) ve tapu kaydını başlatmak, halkı Batı’ya nakil ve iskan etmek (raporda sürgünün seyit ve reislerle sınırlı kalmayacağı, sade halkın da kitlesel halde sürgün edilmesinin planlandığı şu şekilde ifade edilmektedir: “Kuzey Dersim halkının başka bölgelere yollanmaları faydalıdır”, çünkü “Hükümete en fazla karşı duran aşiretler bu bölgededirler...Bu bölge halkının Batı vilayetlerine sürgünü Dersim’in ıslahı için kuvvetli bir tedbir olarak düşünülmüştür. Bu iki kazanın nüfusunun toplamı ortalama bir hesapla 11.742’dir”), arta kalacak nüfusu dağınık yerleşmeleri ortadan kaldırmak suretiyle hükümet otoritesi altındaki merkezlerde ve yakın çevresinde toplulaştırmak (bunun anlamı Dersim’i bir toplama kampına dönüştürmekti).

İKİNCİ SENE/AŞAMA (1933-1934): Tekrar bir silah yoklaması, askeri hareket için zorunlu olan yol, köprü, kışla, karakol yapımı, ayrıca okulların inşası.

ÜÇÜNCÜ SENE/AŞAMA (1934-1935): Yol yapımını tamamlamak, yerli memurları uzaklaştırmak, aşiretleri bölüp birbirine düşürmek, Umum Müfettişliği Elazığ’a nakletmek.

SONRAKİ SENELER/AŞAMALAR (1935-38 ve 1938-48): Raporda bu aşamalar hakkındaki ayrıntılardan söz edilmiyorsa da, diğer belgelerden ve uygulamadan biliyoruz ki, 1935 Tunceli Kanunu ile başlayan dönemdir bu. Umum Müfettişliği Elazığ’a nakli (Dördüncü Umum Müfettişliği teşkili) bu tarihten hemen sonradır. Daha sonrası malum: 4 Mayıs 1937 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı (taarruz emri) ile soykırım ve tehcir için düğmeye basıldı. Ardından yaklaşık on yıl süren “yasak bölge” uygulaması geldi. Şükrü Kaya Raporu’nda Dersim soykırımının askeri stratejisi ana hatları ile bu şekilde verilmiştir.

Kısacası, 1937-38 Dersim soykırımı ve tehciri bu tarihten en az beş-altı yıl önceki bir tarihten itibaren (Kasım 1931’de) en ince ayrıntılarına dek planlanıp hayata geçirilmeye başlanmış bilinçli bir eylemdir. 1929’da başlayan küresel krizin sürdüğü, Avrupa’da faşizmin yükselişte olduğu bir süreçte, 1931/32de başlatılan hazırlıklar, İkinci Dünya Savaşı’nın ufukta görüldüğü bir anda soykırım ve tehcir evresine vardırılmıştır. Askeri hareketin son safhası olan soykırım ve tehcir periyodu iç ve dış kamuoyunun dikkatinin İkinci Dünya Savaş üzerinde toplandığı bir ortama denk getirilmiştir.

Şükrü Kaya’nın sözünü ettiğimiz raporu yukarıda değindiğim kişi ve makamlarla yapılan görüşme ve tartışmaların ardından alınan kararlardır. Bu kararlar rapor haline getirilip Başbakanlığa sunulmuştur.

Şükrü Kaya Raporu'nda sürgün edilecek Dersim önderlerinin (aşiret ve ocak büyüklerinin) bir listesi de "Lahika" başlığı altında daha bu tarihte, yani Kasım 1931'de, raporun ekinde Başbakanlığa bildirilmiştir. Şükrü Kaya Raporu'nda bu "Lahika"ya şöyle referans verilmektedir:

"Kimlerin nerelere ve ne şekilde sürgün edileceği ayrı olarak ve ek halinde raporun sonuna eklenmiştir"

(Bk. Jandarma Umum Kumandanlığının "Dersim" adlı yayını, Kaynak Yayınları, s. 204-225)

Böylece 1937-38'de yaşanan vahşetin, hem soykırımın, hem de tehcirin, daha 1931 yılı sonunda bir program ve stratejiye kavuşturulduğu, buna uygun olarak yürütüldüğü kesinleşmiş olmaktadır. Dersim raporları, özellikle İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Başbakanlığa sunduğu bu rapor, bu konuda tartışılmaz birer belgedirler.

Şükrü Kaya Raporu'nda dikkatimizi çeken bir diğer husus, bu raporda "Dersim Sorunu"nun bir "sistem meselesi" olarak algılanmasıdır. "Sistem" sözcüğü ile anlatılmak istenen şey, "aşiret hayat şekli", "aşiret sistemi"dir. Raporda buna "Dersim sistemi" de denilmekte ve silahlı bir sistem olarak tanımlanmaktadır. "Silah miktarı...18-20 bin tahmin edilmektedir". Toplam nüfusu 150 bin olarak verilen altmış kadar aşiretin elindeki toplam silah sayısıdır bu. Rapora göre "Dersim sistemini zararlı ve tehlikeli kılan...en önemli sebep,aşiretin silahlı olmasıdır". Başka deyişle halkın silahlı olması, devletin Dersim'de silahlanmış bir halkla karşı karşıya gelişidir.

Şükrü Kaya raporu, bize göre, devletin Dersim'de diğer raporların bir bölümünde iddia edildiği gibi, "feodalizm" ya da "derebeylik" rejimi ile değil, esasında bir "Komün Kanunu" ile karşı karşıya geldiğinin belli belirsiz ifadesidir. O'nun "Dersim sistemi" dediği şey, feodalizm değil, gerçekte ayrı bir üretim biçimidir. Başka deyişle Dersim Komünü'dür. Bunun bir "aşiret sistemi" olmasında şaşılacak bir yan yoktur. Raporda "Dersim'in ıslahı" için, bu sistemin yıkılması ("aşiret sisteminin" veya "aşiret teşkilatının" dağıtılması) önerilmektedir. Sistem yerinde bırakıldıkça silah yeniden edinilir, yeni reisler türer denilerek, sistemin dağıtılmasında ısrar edilmekte, bunu başarmak için de en önce sistemin silahsızlandırılması (aşiretin silahsızlandırılması) ve sistemin başının (aşiret ve ocak büyüklerinin) kırım ve sürgünle gövdesinden kopartılması teklif edilmektedir. Önerilen şey, öncelikle aşireti silahsızlandırmak (halkı silahsızlandırmak), başını/kafasını ("aşiret reisleri") kesmek, gövdesini dağıtmaktır. Bu gövdenin dağıtılması için zorunlu görülen tedbir ise, dayandığı üretim ve mülkiyet ilişkilerinin birer özelliği olan hayvancılığın ("davarçılık") ve dağınık yerleşim biçiminin (dağınık iskan tarzı) tasfiyesi, katliam ve sürgündür. Dersim sisteminin iktisadi temeli (hayvancılık, onun gereği olan dağınık iskan şekli, ortak mülkiyet veya aşiret mülkiyeti) Dersim'de Türk otoritesinin kurulması önünde bir engel olarak görüldüğü için, yasaklanması ve yıkılmasına karar verilmiştir. Bu tedbirler esas olarak hayvancılıkla geçinen "Kuzey Dersim" in tamamen boşaltılması, bu kesimdeki yerleşmelerin yıkılıp yakılması, burada yaşayan aşiretlerinin yerlerinden sürülmesi anlamına geliyordu. Zaten direnişin en güçlü olduğu, devletin henüz otoritesini taşıyamadığı bölge de burasıydı. Biz buna Çekirdek Dersim diyebiliriz. Böylece en az Çaldıran'dan beri mevcut olan 500 yıllık bir sistem, ekonomisi, sosyal yapısı, teşkilatı, töresi, hukuku ve geleneği ile darmadağın edilecekti. Nitekim 1938'de yapılan budur. 1938'de Dersim Komünü, vahşi-sömürgeci Türk kapitalizmi ile, onun ideolojisi olan Türk tipi faşizm ile (Kemalizm) karşı karşıya gelmiş, son derece eşitsiz bir mücadelede bir soykırımla dağıtılmıştır.

Aşağıdaki sözleri Türk faşizmini “ÜLKÜCÜLÜK” olarak adlandıran Şükrü Kaya Raporu’ndan aktarıyoruz (askeri tedibi takiben yeni bir yönetim şekli ve teşkilatı önerilen kısımdan):

Dersim’e “Cumhuriyet hükümeti”ni ve “Cumhuriyet kanunlarını” dayatmak.

“Yerli memurlar Dersimliler’in casusudur”. “Onların Dersim’den acilen uzaklaştırılması gereklidir”.

“(Dersim’e) ÜLKÜCÜ ve en iyi MEMURLAR “, “ÜLKÜCÜ ÖĞRETMENLER” tayin etmeli, “aslen Türk olduklarını” öğretmelidir. “Mektepler açmak ve Türklük propagandası yapmak” gerekir. “Okullar aracılığıyla Türk dili Dersim’de sağlanmalıdır”. “Sağlık hizmetleri için ÜLKÜCÜ DOKTORLAR tayin edilmelidir”.

Kaza ve nahiyelere “ÜLKÜCÜ SUBAYLAR” atanmalıdır.

“Dersim’i içinden tanımak,...bu amaçla GÜVENİLİR MUHBİRLER bulmak” zorunludur, vs, vs.

Tüm bunların anlamı “Kırmancıye Dönemi”ne (38 öncesinin otonom Dersim Komününe) son vermek, Dersim’de ırkçı, misyoner, faşist/Kemalist öğelerin yönetiminde bir kölelik düzeni (sömürge rejimi) kurmaktır.

Kemalistler, bu hedeflerine soykırım ve tehcirle ulaştılar.

Dersim tarihinde adına “Tunceli” denilen aşama böyle başladı. “Tunceli”, 37/38 soykırımından sonraki sömürge döneminin adıdır. “Tuncelili”, referansında Kırmancıye Dönemi’nin, bu dönemin kültür geleneğinin hiç bir yer tutmadığı, 38 öncesi kuşaklara neredeyse tamamen yabancılaşmış insan tipidir.

(XIII)

İÇİŞLERİ BAKANI ŞÜKRÜ KAYA’NIN KASIM 1931 TARİHİNDE BAŞBAKANLIĞA VERDİĞİ RAPORDA DERSİM’DEN SÜRÜLMESİ ÖNERİLEN OCAK VE AŞİRET BÜYÜKLERİNİN LİSTESİ

21 Ocak 2006

Aşağıda 1931 sonlarında Başbakanlığa verdiği raporda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın Dersim’den sürgün edilmesini önerdiği aşiret ve ocak büyüklerinin isimleri görülüyor. Burada 91 aşiretten 347 ailenin (3470 kişi) Batı’ya ve Trakya’ya sürgünü planlanmıştır. Bu 347 aileden 72’sinin Tekirdağ’a, 38’inin Edirne’ye, 56’sının Kırklareli’ne, 65’inin Balıkesir’e, 73’ünün Manisa’ya, 34’ünün İzmir’e iskanı tasarlanmıştır (bazılarının sürgün edileceği yer açık bırakılmış).

Raporda bu sürgünün güzergahları ve nakliye masrafları dahi saptanmıştır.

1- LAÇIN AŞİRETİ RÜESASI

Hakim Oğlu Yusuf

İbrahim Hüseyin Havlo

Mogomutlu Rıza

Haydar

Hasan

Topal Yusuf

(6 aile Kırklareli kazasına)

2- AŞAĞI KARABALLI AŞİRETİ RÜESASI

Kango Zade Mehmet
Ali Oğulları, Veysi ve Yusuf
Murtaza Zade İsmail Ağa
Mikail Zade Koç Ağa oğulları Hızır ve Sleyman
Yeşil Ağa
Temur Ağa Oğulları Yusuf, Hasan ve Adil
Koç Ağa'nın kardeşleri Veli, Seyit Han, İbrahim, Hüseyin, Sabri, Cemil
(18 aile Lüleburgaz kazasına)
3- YUKARI KARABALLI AŞİRETİ RÜESASI
Hüseyin Ağa oğlu Mehmet
(2 aile Bandırma kazasına)
4- İKSOR AŞİRETİ RÜESASI
Şadilli Seyit Rıza
Topal Hamdi
(2 aile Kırklareli kazasına)
5- FERHAT AŞİRETİ RÜESASI
Kahraman Zade Diyp Ağa (oğulları Veli, Süleyman, Hüseyin, Mahmut)
Cemşit - Zenci (oğlu Doğan)
Kahraman Zade Seyit Han
Havişelli Küçük Ağa oğlu (Mahmut)
Ani Hatun oğlu (İsmail)
İncik Ağa
Alişer Ağa Zade Kengo
Süleyman Ağa oğlu İsmail Ağa
(14 aile Manisa kazasına)
6- GİLABİ AŞİRETİ
İbrahim Zade Hüseyin
Gona Hasan Ağa
Gelâp Ağa
Haydar Ağa
(4 aile Tekirdağ merkez kazasına)
7- KOLİK AŞİRETİ
Muhtar Ağa
Süleyman Efendi
(2 aile Tekirdağ merkez kazasına)
8- KOÇKİRİ AŞİRETİ
Alişan Bey
Haydar Bey
Şad Oğlu Paşa Ağa
Hasan Ağa
Süleyman Ağa
Zeynel Ağa
Ağa (oğlu Memeli Ağa)
(8 aile Tekirdağ merkez kazasına)
9- KIRGAN AŞİRETİ
Şad Oğlu Süleyman

Memeli Ağa

(2 aile Tekirdağ merkez kazasına)

10- AŞAĞI ABBAS UŞAĞI

Zeyno Zade Mustafa Meçi Ağa (vefat etmiş), bununoğlu İbrahim Ağa-Oğlu Ahmet

Zeynel Ağa' nın yeğeni Mustafa – bunun oğulları (Yusuf, Ali, Hüseyin, Ebubekir beyler)

Küçük Ağa – bunun oğulları İsmail, Alişan, eski mebus Mıço Mustafa, Koç Ağa

(13 aile Bergama kazasına)

11- BOZUKANLI – KEÇEL UŞAĞI AŞİRETİ

Munzur Ağa

Pir Ahmet Oğlu Yusuf Efendi

Ali Şevki Efendi

Munzur Zade Nuri

Liko

Seyit Mahli, Sayıcan Ağa

Munzur Zade Ali Ağa, Seyit İsmail, Şah Cihan

Pir Hasan Ağa, Veli Ağa

Kahraman Ağa Zade Mehmet Ağa

Hayır Oğlu Eyüp Ağa

(14 aile Hayrabolu kazasına)

12- BİRMAN AŞİRETİ RÜESASI

Hilorik Hüseyin Ağa

(1 aile Akhisar kazasına)

13- BAL UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI

Paşa Temur

Seycan

Eyüp Ağa

Seyit Han

Hır Oğlu Eyüp Ağa

(6 aile Akhisar kazasına)

14- AŞURANLI AŞİRETİ RÜESASI

İbrahim Ağa

(1 aile Akhisar kazasına)

15- YUKARI ABBAS UŞAĞI

Rüesadan İksor Ağası (Seyit Rıza'nın yukarda ismi geçti)

Diğer Rüesa

Kırlavaklı Seyit Ali Oğlu (Hüseyin Bey)

Seyit Ağa

Seyit Rıza oğulları (Bava, İbrahim, Seyit Hasan - Hüseyin)

(6 aile Akhisar kazasına)

16- HAMANLI AŞİRETİ RÜESASI

Süleyman Efendi

(1 aile Akhisar kazasına)

17- PERİHAN AŞİRETİ RÜESASI

Hayır Oğulları (kimler olduğu tasrih edilmemiştir)

(Tahminen 3 aile Bandırma kazasına)

18- BEYİT UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI

Süleyman Oğlu Zeynel
Sol Hasanlı Mahmut
Hasan
Hüseyin Ağa
Kerim Oğlu Ali
Molla Mehmet Zade Dursun Efendi
İsmail Zade Zeynel
Süleyman Oğlu Halil
Zeynel'in kardeşi Hasan
(9 aile Salihli kazasına)
19- ASLAN UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI
Pülürlü Seyit Ali Oğlu Mahmut
Hüseyin Ağa Hafidi Ağa
Gedikli Koçluca kabilesi reisi Hasan Meko
Mest Uşağı reisi Nur Ali
(4 aile Salihli kazasına)
20- BEZGEVİR VE BEZGAR AŞİRETLERİ RÜESASI
Topuz oğlu İbrahim, kardeşleri Süleyman ve Mahmut
(3 aile Kırklareli merkez kazasına)
21- TOPUZ AŞİRETİ RÜESASI
Alişar Ağa Zade Veli Dolu Vilo oğlu Mehmet Ağa
Kara Ali oğlu Kego Ağa
(2 aile Keşan kazasına)
22- KOÇ UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI
Çemişgezek reisleri:
Hazeride Kopu
Hazeride Dursun Ali
Abdükte Ahmet Oğlu Ağa
Biraderi Hüseyin Ağa
Hozat reisleri:
Kozluca'da Kör Seyit Han
Maksut Oğlu İdare, namı diğer İbrahim
Timur Oğlu Hüseyin
Kerim Oğlu Beko
Mahmut Seyit Ali Ağa
İdare İbrahim Oğlu Seyit Han
(10 aile Balya kazasına)
23- MAKSUT UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI
Kasım Oğlu Munzur Ağa
Aydın Ağa
Mustafa Ağa
Süleyman Efendi
Mahmut Ağa
Kahraman Ağa
Abbas Ağa
Ferhat Uşağı reisi Aydın Oğlu Kahraman

Bazik Uşığı reisi Abdal Hıdır
(9 aile Turgutlu kazasına)
24- RESİK UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI
Oskihte Zeynel Ağa
Kamil Ağa'nın Hklil İbrahim
Abbas Oğlu Abbas
(3 aile Babaeski kazasına)
25- ŞAM UŞAĞI AŞİRETİ RÜESASI
Şeyh Hasan
Nuri Ağa
Karakaş'ta Süleyman Çavuş
Lilo Ağa, namı diğeri Hesani
Ali İbrahim
Şeyh Cihan
Munzur Oğlu İbiş
(7 aile Babaeski kazasına)
26- KARSANLI AŞİRETİ
Ali Ağa, Hasan Ağa, Murtaza Ağa
Hakisli Keko, Bertal Oğlu Ali Ağa
Mehmet Onbaşı
Harmanlı Musa Ağa – bunun kardeşleri İbrahim ve Ali ağalar
(8 aile Uzunköprü kazasına)
27- SELAMLİ AŞİRETİ
Pülümür Dursun Ağa'nın torunları Hasan ve Musa ağalar
Nazimiye ve civar Sof mezarında Rıza Efendi ile kardeşleri Fazlı ve Resul, amcazadeleri
Ali ve Süleyman
Ahmet Ağa Zade Resul Efendi
(9 aile Bayındır kazasına)
28- BOTANLI AŞİRETİ
Ahmet Ağa
Orumlu Yusuf Ağa
Veli Ağa'nın biraderi Kelabi Aşo
torunu Mehmet (Mehmet Haydar)
Alişan Ağa
(7 aile Uzunköprü kazasına)
29- ZERKANLI AŞİRETİ
Pülümür'de Mustafa
(1 aile Babaeski kazasına)
30- ÇARIKLİ AŞİRETİ
Şeyh Hüseyin Bey Zade Mustafa ve Hasan beyler
(2 aile Çorlu kazasına)
31- YUSUFANLI AŞİRETİ
Mehmet ve Kamer ağalar (Dameriş'te)
Hüseyin Ağa, Süleyman Oğlu Keğo
Peşte Zano Ağa, Murtaza Oğlu Mehmet
(6 aile Keşan kazasına)

32- İZOLİ AŞİRETİ

Gedik Oğlu Mehmet, Yusuf, Aziz

Rişit'te Veli Hakkı Efendi

(2 aile Keşan kazasına)

33- CAFER SİNALI AŞİRETİ

Aziz Ağa

Kirenik Ağa

(2 aile Keşan kazasına)

34- BEYHANLI AŞİRETİ

Mir Seyitli Hasan Ağa

(1 aile Keşan kazasına)

35- KİSMORLU AŞİRETİ

Hasan Efendi

(1 aile Çorlu kazasına)

36- SÜR UŞAğI – SÜRANLI AŞİRETİ

Hasan Efendi

Sür Zade

Eyüp Ağa

Gülabi Zade Timur Ağa – yeğenleri İsmail Ağa und Hasan Ağa

Haydar Zade Haşo – kardeşi Müdür Ağa

Maykiritli Gebanlılar'ın reisi Hasan Ağa

(9 aile Çorlu kazasına)

37- HAYDARANLI AŞİRETİ RÜESASI

Büşnek'te Ahmet Ağa Oğlu Kamer

Hızır Hocan köyünde Ali Oğlu Hızır

Umum reisleri:

Mehmet Ağa oğulları (Kelman Hüseyin)

Birader Zadeleri (Hüseyin, Musa, Süleyman, Ali)

Süleyman kabilesi reisi Roştaklı Kamer Ağa

(9 aile Susurluk kazasına)

38- ŞEYH MEHMETLİ-MODANLI AŞİRETİ RÜESASI

Hişto köyünde Hızır

Nur Oğlu Ali

Mehmet Ali Oğlu Bako

Nazımiye Yukarı Harik'te Keko

Harikli Kihto oğulları (Kamer und Hüseyin)

(7 aile Keşan kazasına)

39- SÖKELİ AŞİRETİ

Ali Ağa

(1 aile Kula kazasına)

40- HORMEKLİ – HORİK AŞİRETİ RÜESASI

Mehmet Efendi

Süleyman Ağa

Mustafa Ağa

Bertal-Bertal Ağa

Giverikli Süleyman Ağa, bunun oğulları (Bertal, Ali, Hasan)

Süleyman Ağa'nın kardeşleri (Bertal Efendi, Hüseyin, Hasan)

Süleyman Ağa ve Ali Ağa

(13 aile Malkara kazasına)

41- DEMENANLI AŞİRETİ RÜESASI

Kamer Ağa

Cıvrail Ağa

Hesen Ağa

Cibozer nam Şerir

(4 aile Bandırma kazasına)

42- ZERKANİK AŞİRETİ RÜESASI

Timkin Ağa

(1 aile Malkara kazasına)

43- PİLVENK AŞİRETİ RÜESASI

Zılanlı reisi Küro Oğlu Süleyman (Pertek'in Oskonik köyünde),

kardeşi Hasan

Kösoğlu Hacı Mustafa

Halifanlı reisi Seyit İbrahim Oğlu Süleyman

(4 aile Malkara kazasına)

44- BERİTANLI AŞİRETİ RÜESASI

İbrahim

Zülfi Paşo

Ali Ağa

(3 aile Kula kazasına)

45- ŞEYHAN AŞİRETİ RÜESASI

Hüseyin Seyit Ağa

Ciki Ali Kiro

(2 aile Kula kazasına)

46- KODAN AŞİRETİ RÜESASI

Hasan Efendi

Dilo Ali Kır

(2 aile Alaşehir kazasına)

47- BALABAN AŞİRETİ RÜESASI

Halil Ağa Zade Paşo

Mehmet Ağa

Kamer Ağa

(3 aile Çorlu kazasına)

48- DERVİŞ CEMAL EVLADI AŞİRETİ RÜESASI

Erzurumlu Şeyho Zade

(1 aile Alaşehir kazasına)

49- SARI SULTAN - SARI SALTİK EVLADI AŞİRETİ RÜESASI

Asılları Türk'tür, mutidir.

50- ALİ ABBAS EVLADI AŞİRETİ RÜESASI

Kıştimli Ağa Dede

Terlikuklu Ali Ağa

(2 aile Alaşehir kazasına)

51- ŞADİLLİ AŞİRETİ RÜESASI
Oho ağası Necip Ağa Zade Hasan Ağa
Umumi Reis Mustafa Ağa
Mehmet Efendi
Adil Bey
Rıfat Hüseyin Ağa
Zülfü
Mehmet Efendi'nin oğulları (Seyit, Ali)
(8 aile Bandırma kazasına)
52- KAZ AŞİRETİ RÜESASI
Osman Bey
(1 aile Kırklareli merkez kazasına)
53- GARANSON AŞİRETİ
Hacı Didi Bey
(1 aile Ödemiş kazasına)
54- GARABAŞ AŞİRETİ RÜESASI
Abdal Ağa
(1 aile Ödemiş kazasına)
55- SULTAN MUNZUR AŞİRETİ RÜESASI
Seyit Oğlu Seyit Süleyman
Seyit Emin
(2 aile Ödemiş kazasına)
56- BABA MANSUR AŞİRETİ RÜESASI
Mazgirtli Seyit Bey
Plümerli Sait Mahmut
(2 aile Ödemiş kazasına)
57- AVUÇAN AŞİRETİ RÜESASI
Kababallı Seyit Hıdır
Seyit İsmail
(2 aile Ödemiş kazasına)
58- KUREYŞANLI AŞİRETİ
Ali Çavuş's Hasan Efendi
Seyit Mahmut Mahalli Ağa
Derviş İbrahim
Zeynel Çavuş
Haro, Seydo
Ali Ağa
Havr köyünden Rehber
Köresipi köyünde Keki Ali
Bert Türüşmek'te Hasan Efendi
Tarda köyünde Dıbo Ağa
Kığı'nın Sıtir köyünde Casus İbrahim
Nazımiye Renan köyünde Mahmut Oğlu Hamdi
Nazımiye Gülik köyünde Hasan, Şeyh Mehmet Çavuş
Zine köyünde Seyit Mahmut Oğlu Aligah
Kalman köyünde Mehmet Oğlu Süleyman

Çamuret köyünde Zeynel Ağa
Kiğı'nın Sis köyünde İbrahim Ağa
(19 aile Saray kazasına)
59- ŞÜKRANLI AŞİRETİ RÜESASI
Ali Ağa
(1 aile Uzunköprü kazasına)
60- ŞEYH MEHMET DEDE EVLADI AŞİRETİ
Doğan dede evladı
(1 aile Alaşehir kazasına)
61- PİR SULTAN EVLADI AŞİRETİ
Kıştemli Seyit Mustafa
Seyit Hasan
(2 aile Alaşehir kazasına)
62- ŞEBELANLI AŞİRETİ RÜESASI
Mustafa Ağa
Rıza Ağa
Hüsnü Bey
(3 aile Alaşehir kazasına)
63- CİBRANLI AŞİRETİ
Ahmet Bey (Şeyh Sait' in kayınbiraderi)
(1 aile Kırklareli merkez kazasına)
64- ABDALANLI AŞİRETİ
Pülümürlü Nur Oğlu Mustafa
Tercan'da Laz Hüseyin Efendi
(2 aile Balya kazasına)
65- ARİLLİ AŞİRETİ RÜESASI
Kirişli Yusuf Ağa
Yusuf Ağa'nın kardeşleri İsmail, Hüseyin, Ferhat
Amcazadeleri Alık - Muhik
Türk Mehmet Ağa torunu Hüseyin Ağa - Oğlu
Yusuf Ağa
Mahdudan kabilesi reisi Ramazanlı Dursun Ağa
Şakolan kabilesi reisleri
Nazımiyeli Hüseyin
Mirç Ağa
Dirizli İsmail
Nazımiye'de Battal oğlu Musa
Keşkovar'da Keko
Ferhadan reisi
Diyikli Deli Oğlu Hüseyin
(17 aile Balıkesir kazasına)
66- ALANLI AŞİRETİ RÜESASI
Mazgirt'in Çukur köyünde Hasan Ağa
Mazgirt'n Korton köyünde Hüseyin Ağa
(2 aile Susurluk kazasına)
67- HIRANLI AŞİRETİ RÜESASI

Mustafa Ağa
Mehmet Ali Ağa
Hüseyin Ağa
Kirins'te Mustafa Ağa
İbi Mahmut köyünde Mehmet Ali
Sindam köyünde Ali
Deşt oğlu Mehmet Ağa
Palon köyünde hüseyin Efendi
(8 aile Pınarhisar kazasına)
68- BUTIKAN AŞİRETİ
Hüseyin Ağa Zade İbrahim Ağa
Zeynel Ağa
Ali Ağa
(2 aile Kula kazasına)
69- ÇAMBEYLİ AŞİRETİ
Hasan Ağa
(1 aile Uzunköprü kazasına)
70- ŞEKANLI AŞİRETİ REİSLERİ
(yazılı değildir)
71- ALKANLI AŞİRETİ REİSİ
(2 aile Pınarhisar kazasına)
72- BADİLLİ AŞİRETİ REİSİ
Mahmut Bey
Abdurrahman Bey
(2 aile Pınarhisar kazasına)
73- BİLES AŞİRETİ
Milli Halil Bey
Veli Bey
(1 aile Pınarhisar kazasına)
74- KUBATLI AŞİRETİ
Ali Resul Ağa
(1 aile Vize kazasına)
75- HESENANLI AŞİRETİ
Muti Bey
(1 aile Vize kazasına)
76- MALA AŞİRETİ
Molla Ahmet
(1 aile Vize kazasına)
77- YELCİ AŞİRETİ
İskender Ağa
(1 aile Vize kazasına)
78- ŞAYAK AŞİRETİ
(yazılı değildir)
79- ŞERTİK AŞİRETİ REİSİ
Necip Efendi
(1 aile Akhisar kazasına)

- 80- KIRAKO AŞİRETİ REİSİ
(yazılı değildir)
- 81- KUMSUR AŞİRETİ
Resul Ağa
(1 aile Vize kazasına)
- 82- PUĞ-PUHAR AŞİRETİ
Hasan Ağa
(1 aile Vize kazasına)
- 83- AZ AŞİRETİ
Mehmet Ağa
(1 aile Akhisar kazasına)
- 84- ATMALI AŞİRETİ
Battal Ağa Oğlu Mehmet Efendi
(1 aile Akhisar kazasına)
- 85- HİTSOR AŞİRETİ
Kahraman Bey
(1 aile Vize kazasına)
- 86- EŞREF AŞİRETİ
Mehmet Ağa
(1 aile Vize kazasına)
- 87- HARUN AŞİRETİ
Mehmet Ağa
(1 aile Vize kazasına)
- 88- BEKİR UŞAĞI AŞİRETİ REİSİ
(yazılı değildir)
- 89- SİNAMİLLİ AŞİRETİ
Hacı Hasan Ağa
(1 aile Malkara kazasına)
- 90- MALHAS-AL HASAN AŞİRETİ
İbil Ağa
(1 aile Malkara kazasına)
- 91- BULYAN AŞİRETİ
İyores Ağa - Hasan Ağa
(1 aile Malkara kazasına)

(Bk. “Dersim”, Jandarma Umum Kumandanlığı Yayını, Kaynak Yayınları, Lahika başlıklı Ek kısım, s. 204-225)

Not: Bu listede bir hayli yazım hatası mevcuttur. Bunları ileride düzeltilmek üzere şimdilik olduğu gibi bırakıyoruz.

(XIV)

**BAŞBAKAN İSMET İNÖNÜ’NÜN CUMHURBAŞKANI MUSTAFA
KEMAL’E 21 AĞUSTOS 1935 TARİHLİ RAPORU**

Bu raporda “Dersim Islahı“ için program, hazırlık, silah toplanması ve aşiretlerin sürgünü olmak üzere dört aşamalı bir plandan bahsedilir. Dersim için başında Kolordu Komutanı

bir askeri valinin olacağı özel bir yönetim önerilir. Memurların hiçbirinin yerli halktan olmaması, kaymakamların ve diğer memurların da kimi emekli de olsa muvazzaf subaylar arasından seçilip atanması teklif edilir. Dersim sorununun kesin şekilde bitirilmesi için bu seferki askeri hareketin “Sel seferleri“ne benzettiği tüm öncekilerden farklı olacağına işaret edilir.